

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



DAMER!

Nu inkommet **nyheter** i skotska, randiga och enfärgade

Blustyger

i alla prislägen fr. 0.57 pr mtr
Ett parti randigt och enfärgat

Siden

till blusar bortslumpas.

Kjolytyger,

70 cm. br., i grått och blått från 0.77 pr mtr.

Cheviot. Sammet. Stuvar.

Strandkofter	fr. kr.	2.75
Underkjolar, trikå	” ”	1.20
Underkjolar, stickade	” ”	2.10
Reformliv	” ”	1.30
Snörliv	” ”	2.35
Korsettskyddare, trikå	” ”	0.75
Tröjor Lahmans	” ”	0.80
Kalsonger Lahmans	” ”	1.45
Linnen	” ”	0.92

Strumpor och Vantar.

SVENSKA VARUHUSET

1 tr., 54 Drottningatan 54, 1 tr.
37 Stora Nygatan 37

SINGER



SINGER SÖMMAR GULD I STRÖMMAR

Världsberömda symaskiner

COLLAN=OLJAN,

världens förnämsta läderpre-servativ, gör skodonen *absolut* vattentäta och *minst* dubbelt varaktiga. Finnes öfverallt å 0:75 och 1:25 pr flaska.

A.-B. COLLAN=OLJE-FABRIKEN
T. OLSEN, Stockholm.

FREDRIKA BREMERS BREV

UTGIVNA AV

KLARA JOHANSON OCH ELLEN KLEMAN

I. 1821—1838.

12 Kr., inb. 14 Kr.

ÄVEN I BIBLIOFILUPPLAGA.

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

HERTHA

ÅRGÅNG II

15 DEC. 1915

HAFTE 20

Den levande Fredrika Bremer.

Fredrika Bremer död! Femtio år ha gått sedan sorgebudet sändes ut, på morgonen av årets sista dag, 1865.

I bestörtning och sorg stannade människorna inför det. Dagens lilla viktiga liv skiftade valör för ett ögonblick. Ett större mått hade plötsligt lagts därpå genom det underligt stora tomrummet efter en mänska.

För de många var det dock endast en stunds glimtande aning om något stort som blivit borta. För några var det den levande smärtan över att en av ljusbärarna bland folken — Esseldes ord — för alltid sänkt sin fackla. För dessa också vetenskapen om att Fredrika Bremer satt eviga spår i mänsklighetens liv.

Spår, som ned genom halvseklens år och dagar äro vägledande för oss. Vi, ett nytt århundrades arbetare, ha att följa henne. Så framtidsseende, så i allt framåtgripande var hon, att vi, ett halvt århundrade efter henne, icke skönja andra mål än dem hon ställde upp.

“Kvinnorörelse“ fanns väl ej till för henne, men något större och djupare. Humanism och religion hette linjerna efter vilka hon gick fram. De ledde henne till strid för ljus och luft

och fri rymd åt allt levande, de vidgade hennes blick mot andarnas jämbördiga medborgarskap och lyfte henne till att se jordens förhållanden i evighetsljus. Så kom hon att kämpa för de lidande, de bundna och ofria. Så kom hon att sätta alla krafter till för att hjälpa sina systrar fram till “frihet och framtid, det bröd och vin, som ger lust att leva.“

Så blev hon för oss eldstoden, som går före i natten.

Det var ur revolt mot sitt eget öde, ur strid för egen individuell utveckling, som hon växte till att bli föregångerskan. För oss är hon evigt detta — den intensivt levande, brinnande och sökande anden, som ständigt sträcker sig efter nya mot det högsta sig vidgande mål. Hon är klappande puls, hjärta som slår och låga som stiger mot alltid friare och högre rymd. Hon är den seende, som med en orygglig segerförvisnings glada hopp spänner sina krafter i strid för det nya, det ännu icke skedda, men vilket skall komma, därför att det fanns de, som hade syn och trodde på det.

För Fredrika Bremer var det sky-

höga fängelsemurar att bryta ned. Vi, som kommit sedan murbräckan redan i mycket gjort sitt verk, ha kanske svårt att fullt förstå vad det krävdes av henne av orygglig vilja och uthålligt mod för att taga upp striden. Uppfostran, hemförhållanden, social rangställning, allt band och pressade henne ned i en grad, som det nu inte kan finnas motstycke till. Ännu när hon långt efteråt, sedan hon fått luft och fri rymd omkring sig, talar om detta, ljuder ett förtvivlans smärteskri genom orden. "Från det jag kände mitt hjärta, slog det av medborgerligt liv och av en stor kärlek; men hur tvingades det ej ned, vilka usla mål drevs det ej att klappa för! Och huru bittert, hur förfärligt att så drivas under sig själv i uppror mot det högsta och bästa i livet", ropar hon ut med en röst, som ännu skälver av det genomlidnas bitterhet.

I hennes stora stridsbok, Hertha, är det samma genomlidna uppror av hennes själ, som får sitt uttryck när Hertha säger till systemen: "aldrig, aldrig skall jag säga att det" (inte-livet, som hon förut nämnt det) "är kvinnans rätta arv och lott, aldrig skall jag undergiva mig, aldrig skall jag upphöra att yrka att hon blev skapad för något bättre, något mer, — ja, att finge hon i frihet och fullhet utveckla de ädla krafter Skaparen gav — då skulle hon lyckliggöra världen!"

Fredrika Bremer kämpade sig igenom, för sin egen personliga del, men hon glömde aldrig sina bundna systrar. Dagen kom ju också, när hon kämpade för dem, när hon hade kommit till den punkt, dit Hertha önskar sig i

slutorden till det ovan citerade: "O! finge jag leva och arbeta för att befria dessa bundna, till ljus och liv längtande, strävande själar, — med vilken glädje skulle jag ej leva, med vilken glädje skulle jag sedan dö, ja, om än det vore att dö att upphöra för evigt. Jag hade ändå levat odödligt!..."

Men vägen dit gick ännu genom mycket arbete på egen utveckling.

"Låt mig lära!", skriver hon i ett brev till Brinkman 1831. "En riktig tantalisk törst efter detta ljus, av vilket jag nu skönjer gryningen, har plågat mig en stor del av mitt liv. Men därför att jag nu skönjer det, därför att jag hoppas att kunna bli en fri tänkare i er mening av ordet och känner mig med var dag taga ett steg längre in i en friare och redigare tankevärld — därför är jag även nu så obeskrivligt lycklig, börjar av hela hjärtat älska ett liv, som förr varit mig en börda, och ville hålla fast var flyende minut".

Uppfostran, kunskap, hon vet att detta är villkoret. Och som hon aldrig tröttnande sökte kunskapen för sig själv genom hela livet, pekar hon på den vägen för andra som den enda framkomliga. Med Hertha klappar hon på portarna, som stänga för kunskapsrikerna, på det de må låtas upp och även kvinnorna få njuta av världsträdets frukter. Men hon vet väl att vägen går genom "tåligt arbete".

Hon vet också väl, att krafter slumra hos kvinnorna, som vänta på att bli väckta. Själv har hon mer och mer känt det medborgerliga sinnet vakna hos sig och har tagit upp det ena efter det andra av socialfilantropisk verksam-

het. I denna ser hon medlet att väcka kvinnorna. När hon sänder ut ett upp-rop till Sverges kvinnor om att arbeta för räddningshem åt vanvårdade barn, har hon under det yttre syftet ett långt mera vittgående och djupare. Det är den slumrande samfundsandan hon härmed vill väcka, vill ge kvinnorna samhällsarbetets uppfostrande gåva, få liv i de bundna krafterna. Hon vill att "det moderliga" i samhället må känna, tänka och verka mera i stort. "Denna mystiska puls, detta innersta hjärta i livet måste vidga sig, måste klappa, ej blott för människan utan för mänskligheten, måste i kärlek omfatta, icke blott familjen utan fosterlandet, det moderliga måste känna sig kallat till vårdarinna så väl av det större som det mindre hemmet..."

Aldrig slappnar hon av, aldrig tröttnar hon. Själv starkt levande känner hon det som eggande plikt att få andra med in i livet. Åter och åter igen är det då kvinnorna hon måste arbeta för. Och intet skrämmer henne därvid tillbaka.

"Jag kan ej oroa mig, när jag ser gamla former sprängas, ty jag känner att det sker, emedan de blivit för trånga för idéen, som lever i dem, och för de människor, som i den behöva omfattas...", säger hon och begär mer och mer av rum och rörelsefrihet, nya former och nya förhållanden. I sitt innersta gömmer hon på en idealbild, som hon arbetar fram emot. Som litterär skapelse formade hon på den livet igenom, Aurora, som skulle bli hennes sista verk, men som aldrig såg dagen. I allt vad hon ville av praktiska reformer i

kvinnornas liv låg också hennes strävan efter att skapa en värld, där Aurora kunde träda fram i levande verklighet.

Hennes Hertha var det stora slaget härför. Omyndighetstillståndet gav inte plats åt den nya kvinnan, för henne måste frihetens banor stå öppna, "vida som morgonrodnadens portar!" För henne skulle fäderneslandet vara en huldare och givmildare moder än Fredrika känt det. För henne bad hon: "giv — —, giv för din egen framtids skull åt alla dina döttrar vad du nekade min ungdom: frihet, framtid, ett hem för andens liv!" — — —

"Gud! — det är ej dig, allgode fader, som min röst anklagar; ty du förklarade kvinnan fri och utrustade henne med mångahanda goda gåvor, och du skapade jorden rik och skön. De band som du pålagt äro kärlekens, äro andens; o! huru villigt böjer jag mig ej för dina lagar! Men för människostadgar, som binda vad du haver löst, som stänga vägen, som du låtit öppen, som njuggt som allmosa tillmäta den frihet, som du givit åt alla, som stäcka samvetets och kraftens vingar för att kvarhålla själarna i träldom, för dessa stadgar böjer jag mig i evighet ej!" Så starkt som Fredrika Bremer här talar genom Hertha, så stark var hennes vilja att av hela sin kraft arbeta på att bereda väg för den nya kvinnan.

Därunder går hon alltjämt vidare. Frågan om medborgarplikt och medborgaransvar tränger sig in på henne i samband med striden om representationsreformen, och inte håller här tvekar hon att begära det yttersta. "Nu jublas det här väldeligen över regerin-

gens representationsförslag. Även jag fröjdar mig däråt, ty det tager ett stort steg till förverkligande av kristendomens brödra- och rättslära som inom staten upphäver allt stelt kast- och klassväsen“, skriver hon i januari 1863. Och tillägger: “Men illuminera tänker jag ej förr än detta steg tages fullt ut, en gång“. Det är inte att misstaga sig på vad Fredrika Bremer menar, när hon talar om att hon väntar på att steget skall tagas “fullt ut“. I samband med ett annat yttrande, att hon först illuminerar när “mänskligheten“ är representerad i riksdagen, är saken fullt klar. Vi veta vilka Fredrika Bremer inbegrep i mänskligheten.

Livet har sina underliga vägar, som understundom synas ytterst betydelsefulla. De sista veckorna av Fredrika Bremers liv sammanföll med representationsreformens genomförande, och med hela sin själ var hon med i intresse för utgången, alltjämt med tanken fäst vid det reformen bar i sig av medgivande — om än inskränkt och litet — åt kvinnornas rätt till medborgarskap. Och hon upplevde jubeldagen den 7 december 1865 och Olof Eneroths ord om att bland dem, som arbetat för att bereda kvinnorna för en ny ställning i det medborgerliga livet, skall Fredrika Bremers namn lysa med ovansklig glans. Till svar på den skäl han i samband med detta utbragte för henne kan hon också skriva: “Gud vare lov, den“ (skålen) “känner jag mig med gott samvete kunna taga emot. Ja, jag har arbetat för dessa“.

Den sista sak hon skrev för offentligheten, en tidningsartikel, som ej blev publicerad förr än efter hennes död, rörde sig också om kvinnornas ställning som politiska medborgare.

*

“Dagen uppgår över kvinnans liv på jorden“. Så talar hon om den gryning hon fick vara med om, viss att “varje djup längtan är en profetia om uppfyllelse“, att “varje allvarligt sökande har löftet att finna“. Hon var det, som mer än någon annan verkade för att den kom.

Hennes egen dag lutade nu mot sin nedgång. Genom strid hade den måst gå, och dock — “Försoning — det ordet har framför något annat blivit lagt på mina läppar. Mitt liv skall vara en sång om det ordet“, hade hon sagt.

Det ordet är också förklaringen på Fredrika Bremers liv. Hennes egen inre kamp, allt hennes frågande och sökande sträckte sig mot ett — försoning med livet, med sig själv, med Gud. Hennes långa, oförtröttade strid för oss ville ett — försoning av vad vrängt och orättfärdigt var.

Och försoning ville hon, när hon över en jord, där kriget rasade och skändade — som nu —, skickade ut sitt bud till alla länders kvinnor att räcka varandra händerna runt om hela jorden och ta världen i sina armar som ett barn.

För visso står hon för oss, över halvseklets bortrullade år, som den förelysande och ledande, eldstoden som visar väg genom öknen.

ELLEN KLEMAN.

Inför sorgebudet.

Nyårsaftonen 1865 satt Esselde vid sitt skrivbord. Hon hade intensivare än de flesta levat med i de upprörda dagar, då representationsreformen debatterades på Riddarhuset, fylld av glädje över "det nya sprudlande liv som vaknat inom nationen" och på samma gång av bävan "för dess framtida riktning", och det hade för henne blivit en tvingande nödvändighet att söka för sig och sina landsmaninnor klargöra den nya tidens krav på dem.

Hon hade skickat sin medredaktris Rosalie Olivecrona de första utkastet till en artikel och nyss i ett brev från Uppsala fått hennes omdöme om dem. Det var ganska bestämt ogillande. Lika liten förståelse hade hon i sin strävan att bilda sig en egen övertygelse och dock "stå utom, om möjligt över partierna" fått röna av en manlig vän, en av reformens ivrigaste anhängare. Det var till försvar åt båda hållen, som hon nu i årets skymning grep till pennan.

"Jag bryter heldre ett ben eller en arm än den tankegång, som under de senare månaderna vuxit in, så att säga, med hela mitt väsende" — så formulerar hon till sin väninna sitt första intryck av kritiken.

Då inträffade något, som med ens sköt den stora frågan i bakgrunden.

Kanske nåddes Esselde av sorgebudet från Årsta genom en biljett från fru Limnell, kanske kom hon själv på nyårsafton de få stegen från Rödbotor-

get till Drottninggatan 10 för att mötas av en väns sympati i sin djupa bedrövelse. Det vissa är, att då Esselde än en gång sitter vid sitt skrivbord, är det för att söka avlopp för den flod av känslor och tankar, som stigit och stigit i hennes själ vid budet att den rika kämpande anden lösts ur jordelivets band.

"En hand domnar — ett öga slocknar — en puls stannar — ett hjerta tystnar — hur vanligt, hur alldagligt detta sorgespel!" skriver hon. "Verlden stannar icke sin gång för att se derpå, hon förnimmer det såsom höstvandranden stjernfallen, hvilka gnistra omkring honom: — en blick af beundran eller häpnad — ett flygtigt intryck af skådespelets vemodiga storhet — och han ilar framåt utan att ett ögonblick fördröja sin färd. Och dock gifves det undantag... Bethlehems-stjernorna i menniskogestalt... Då dessa — ljusbärarne bland folken — stanna, då deras hand domnar och deras fackla sänkes — då stanna äfven de äflande menniskobarnen... Så skall det svenska folket, hög och låg, rik och fattig, i dessa dagar spana och lyssna, då det blir kändt, att det flyende årets sista vingslag utsläckt en af de lifslågor, som brunnit renast och klarast ibland oss..."

"Frid öfver hennes ande! kärlek till hennes minne! och sedan: framåt, alla rena viljor, alla goda krafter, på den bana — det fria arbetets, handens, hjertats, själens, andens — som Fredrika

Bremers hjerta och snille brutit för den svenska kvinnan! Framåt, uppåt i hennes spår — — —“

Det var närmast med tanke på Tidsskrift för hemmets läsekrets som Esselde nedskrev denna varma vädjan, men då fru Linnell fick del av de högstämda ord, som här i utdrag anförts, blev hon ivrig att de skulle nå offentligheten i samband med första underrättelsen om det som timat på Årsta. Esselde följde hennes maning, och de stodo att läsa i Posttidningens första nummer på nyåret i omedelbar anslutning till tidningens egen nekrolog.

Samma kväll, den 2 januari, fick Esselde en biljett från en släkting, en gammal fröken, som stått Fredrika Bremer nära och hade henne att tacka för mycket av det bästa i sitt liv. Biljetten finnes ej bevarad, men den framkallade följande svar:

— — — “Några flyktiga ord, för att tacka för de hjertliga raderna i går afton och för att meddela några underrättelser om den oförgätliga vännen, som bortgått. Nästan allt hvad jag vet innehålles i medföljande lilla uppsats, införd i gårdagens Posttidning. Jag vill endast tillägga att de sista afbrutna uttryck den döende uttalade voro: 'Min ande är på sin rätta plats, fastän naturen strider. — — Guds ljus i naturen — — hur herrligt! — Ack! Christi kärlek! Christi kärlek!' — detta sista med en ton af ljufvaste hänryckning — — Godt om många, rätt många kunde lefva och dö som hon!

När jag kan, kommer jag upp för att tala om henne . . .“

Hur gärna skulle ej eftervärlden, om

det vore möjligt, vilja lyssna till ett återljud av samtalet mellan dem båda, den gamla, Fredrika Bremers jämnåriga, av henne förd till en livssyn, som gav tillvaron mening och innehåll, och den unga arvtagaren, som var kallad att upptaga hennes mantel.

SIGRID LEIJONHUFVUD.

Midnattsvaka

vid Fredrika Bremers minne.

Halvsekelminnet av Fredrika Bremers död den 31 december 1865 kommer att i Stockholm högtidlighållas med en midnattsvaka nyårsnatten i Musikaliska Akademiens stora sal.

Det är Fredrika-Bremer-Förbundet, som där vill samla svenska kvinnor kring Fredrika Bremers minne.

I ett kortare tal ger förbundets ordförande, fru Agda Montelius, första anslaget till kvällens högtidlighet. En minnesbild av Fredrika Bremer, tecknad av Lotten Dahlgren, uppläses av Ida von Plomgren, och Maria Schildknecht framsäger en av Lydia Wahlström till denna fest skriven dikt, Midnattsvakan 1915—1916.

Musikavdelningen, som ledes av Alice Tegnér, upptar sånger av Geijer och Josephson, utförda av Lillemor Gagge-Montelius.

Sin högt stämda avslutning får minnesvakan genom att en dikt av Fredrika Bremer, hennes härliga Morgonsol och aftonstjärna, som nu satts i musik av Alice Tegnér, sjunges av Karin Branzell i omedelbar anknytning till Maria Schildknechts framsägning av Klara Johansons Vandrerskan.

Sanning om Hertha.

Ett ypperligt sammandrag av romanen Herthas tragedi ge följande rader ur ett brev av fru Fredrika Limnell från 1881:

“När man åter läser Hertha, förvånas man över att den boken på sin tid kunde väcka en sådan storm som den verkligen gjorde inom alla läger, ej minst inom det manliga. Jag har sett anonyma brev skrivna av lärda män, ty de voro späckade med latinska citat, men för övrigt av ett så gement innehåll, att det skulle besudla min penna att nedskriiva det. Hon hotades med offentlig skandal på gatan m. m. — Och nu, nu har allt vad hon i Hertha framdrog såsom önskningsmål så gått in i livet, i seder, bruk och åskådnings-sätt, att man tycker det aldrig har varit annorlunda och förvånar sig över, ja tror knappt på möjligheten av det motstånd, att icke säga den harm, det åtlöje och den förföljelse den boken väckte.“

Jag ber att inte bli missförstådd. Jag finner ingenting sorgligt i förföljelsen, ty den förtjänade Hertha, och de lärda oanständigheterna hörde fullkomligt till naturens ordning. Tragiken ligger däri att en frisynt och eldigt storsinnad person, Fredrika Bremers förtrogna och dyrkande vän, aningslöst blottar sin oförmåga att fatta hennes öppnaste bekännelsebok. Det låter ana ur vilken isande ensamhet Hertha föddes.

Det var inte först 1881 som Herthas drömmar ansågos komplett realiserade.

Redan 1866 gycklade postdirektör Georg Ameen godmodigt överlägset med fasan för Hertha: var inte nu kvinnan myndigförklarad, upprättades inte läroanstalter för Sverges döttrar, användes de inte i statens tjänst och ilade inte förnäma damer, förgätande sina rysningar inför Yngves knä, till lärokurser i vård av sårade soldater! Programmet var genomfört med lekande snabbhet. De redliga riddare, som på sin tid hade brutit en lans för Hertha och med lyrisk värme vädjat till utvecklingens rättfärdiga dom, kunde stoltsera över sin skarpsynthet och belackarna hade att simulera glömska av sitt lilla missgrepp.

Den arma romanen var alltså nu fastslagen som en dagspamflett, ivrande för reformer så mogna att de just voro på vippen att förverkligas, ett ombud för allmänna opinionen. I detta förnedrings-tillstånd har den genom årtionden fortsatt sitt skuggliv i litteraturhistorien och allmänbildningen. Ja, även det bleka minnet av en ögonblicksaktualitet har man frestat på att beröva den: en forskare upptäckte för några år sedan, att den var antikverad redan när den lades i press . . .

Vi borde upphöra att skratta åt Herman Bjursten och hans medkämpar! De hade i själva verket finare näsor än Herthas välmenta advokater. De vädrade revolution. De spårade i sina nerver, att hela sexualsystemet stod i fara; de bara misstogo sig om tidpunk-

ten, deras århundrade riskerade ännu intet. Man kan finna det onödigt, att de i paniken grepo till den storslägga, för vilken innevarande sekels Bjurstenar ha så mycket angelägnare bruk, men det förblir i alla fall aktningsvärt, att de anade det värsta.

Hertha var för övrigt inte första varningen. Två år tidigare hade något inträffat, som ådagalade, att mamsell Bremer med galenskapens energi var i stånd till allt. Det var hennes försök att starta en internationell kvinnorörelse, som till på köpet skulle i sitt namn affischera en pacifistisk syftning. Aero-plantrafik innan folk hunnit vänja sig vid järnvägarna! Förslaget seglade högt över huvudena — in i framtidens töcken, och ingen hade vett att bli rädd. Men man hade i förbifarten erhållit ett synnerligen elakartat bevis på den bortskämda romanförfattarinnsans monstruösa fåfänga, och i ljuset av Hertha framstod denna episod mera hotfull än den ursprungligen hade tett sig.

*

Från "estetisk" synpunkt, i den ringa mån 1850-talet höll sig med en sådan, slets Hertha i bitar av sina fiender och prisgavs av sina vänner. Tendensroman — i detta begrepp låg för Biedermeiers tidevarv en litterär dödsdom. Numera skrämmer ingen av den busen. Lyriken har i alla tider njutit privilegium på tendens, och för den psykologiska betraktelsen är det orimligt att förmena andra konstnärliga uttryckssätt för individualiteter denna frihet, som i alla fall ideligen vänder tillbaka, om man än fördriver den med hötjuga.

Vad det kommer an på i dikten är

tendensens individuella sanning och livsintensitet. Dess konstnärliga mål är hunnet när viljan är vorden helt fantasi, gestaltningskonst och stil. En så rästlöst lyckad kombination uppstår sällan. Men det gives mångahanda nyanser mellan fullkomligheten och den nivå, som gränsar intill tidningarnas insändarspalter.

Hur högt på denna skala står "Det går an", en kvinnoemancipationsroman liksom Hertha och skandalöst beryktad liksom den? Det är en talangfull och underhållande berättelse, sobert realistisk i form men utan djup och väsentlig verklighet. Ur enbart tekniskt-artistisk synpunkt bildar den ett intressant moment i Törnrosdiktarens produktion, men den är belägen i utkanten. Tendensen drevs icke fram som skapande patos ur något inre tvång; den var bara ett resonemang, en uträknad problemlösning, mycket plausibel men utan ringaste övertygelsemakt. Och för detta lätta skuggspel på väggen korsade sig de socialt ortodoxa som inför en demonisk eldskrift!

Herthas tendens kom ej till genom någon smärtfri intellektuell operation. Den var långsamt skapad av lidande och tanke, av bitterhet och längtan, av sökande och tro. Den hade mognats av erfarenhetens och visionens dubbelvisshet. Av liv var den född och liv var den stark nog att tända. Romanens förbisedda undertitel lyder icke "Önskemål för kvinnans utveckling och verksamhet" utan med rätta "En själs historia".

Persongalleriet i Fredrika Bremers romaner är icke synnerligen rikt och

varierat. Hon använde samma modell upprepade gånger och gjorde sig ofta ringa besvär med omkostymeringen. "Ma chère mère", vår vitterhets självständigaste gestalt, står som ett lysande under i samlingen, och därefter kommer väl Petrea, den mest obarmhertiga och mest rörande självkarikatyr en diktare någonsin haft mod att begå.

Men en helt ny och egen figur är Hertha Falk, unik i upprinnelse och väsen. Hon har, det är sant, en avlägsen släkting, Edla i "Presidentens döttrar", men vilken triumf för Hertha, om man ställer bredvid henne denna bleka och träaktiga skepnad! Bägge gångerna syftade Fredrika till att skapa en varelse med själ av hennes själ, men dock en fristående motbild med egna drag och egen livsrytm. Edla blev halvgången och suddig, Hertha lyckades.

Man ser henne klart ifrån det ögonblick, då hon plötsligt skönjes i sin vrå bland den uppsluppet sorlande Kungsköpings societén — en fint gjord introduktion —, och man känner klangen av hennes röst efter de första ord hon yttrar: "Jag tycker, att det är en usel värld . . ." Hon sitter mulet liknöjd mellan kallpratande, men rör någon vid henne, så gnistrar det. Hon är starkt laddad.

Isolerad som Hertha är med sin inre värld av bunden revolt, står hon likväl i lönnligt samband med allt som rör sig omkring henne. Och det är mångahanda. Hela staden uppför ett drama för sig, med brand och kriser, förvandlingar och försoningar. Efter en eldnatts förbrödande ångest blåsa pingstvindar

över Kråkvinkel, medborgarsamvetet, förut vaket hos ett par individer, börjar tala i kör och societén konstituerar sig till en förening för socialt arbete, där herrar och damer styra och verka i likställighet. Detta Utopia ligger ju alldeles vid Herthas gata, och hon tar del i allt, men pliktskyldigt och icke påfallande. De vackraste vaggvisor förslå ej att söva hennes disharmoni.

Hon ensam bär på den brännande vetenskapen om kvinnornas pariakast. Denna hemska klarsyn och det solidaritetsansvar, som den gemensamma förbannelsen pålägger hennes stolta rättfärdighet, är Herthas säregna gåva. Den fyller henne helt som en apostels eller geniets mission, hennes väsen sluter sig samman kring den heliga eld, av vilken hon lever och förtäres. Denna världens småprat och distraktioner stanna långt utanför hennes ensamhet. Ensam förblir hon till det sista, om än en liten ungdomsskara i svärmisk vördnad flockar sig kring henne och ett par ridersmän uppmärksammat lyssna till hennes bikt, medgivande att hon nog egentligen har rätt och utlovande sin benägna medverkan till hennes syften.

Herthas mål låg så fjärran, att det först i detta sekel börjar varsnas av släktets utsända spejare. Det var ingenting ringare än en radikal andlig omvälvning, ledande till en nyorganiserad mänsklighet med tillvaratagande av alla resurser. Så översatt i nutidsglosor, frapperar Herthas intuition som en tanke från i dag. Vägen med dess små etapper ägde icke hon förutsättningar att överse. Fredrika aktade sig att tilldela den instängda småstadsbon sina socio-

logiska kunskaper och sin världserfarenhet. En enda gång begick hon det missgreppet, men man har knappast hjärta att beklaga det, ty då uppstod "Herthas dröm", ett kraftextrakt av bitter sanning och skärande satir.

Liksom Herthas världsreform i verkligheten måste skrumpna in till en liten bildningskurs efter amerikanskt mönster för Kungsköpings ungdom, så inskränktes hennes konflikt med samhället inom hemmets väggar. Över tröskeln kom hon inte, ty framför dörren reste sig ett mörkt, klipphårt block. I direktör Falk, "husets herre och familjens buse", koncentreras den gällande världsordningen i så komplett sammandrag, att Hertha, om hon levat i ett senare årtionde, näppeligen hade råkat värre ut i offentligheten.

Fredrika hade i sin tidigare alstring sällsamt nog lagt an på älskvärda, ja rent idealiska fäder, som ville hon med dessa ljusbilder fördriva brukspatron Bremers lugubra minne. Men nu äntligen manade hon upp hans vålnad och inspirerade sig av den till den yppersta mansfigur som lyckats hennes penna.

I denna pappa har Hertha ingen ovärdig motpart. Man känner, att den mänska finns ej till, som skulle förmå bryta den segt förtryckande makt, som utströmmar från denne respektable

gamle herre, vare sig han uppträder som kolerisk dunderare eller som patetisk kung Lear. Han har många lynnen och fasoner; man tar honom inte där man släppte honom. Han kan vekna till en rörd père noble, han har helt resonabla stunder och han har okonstlat gemytliga; han är till och med i stånd att illusoriskt anlägga den kallt värdiga resignation, som markerar försmädd välvilja. Det är egoismens omedvetna slughet som växlar maskerna på hans förstelnade ansikte, men där är också en smula ärlig känsla i spelet: den får bara inte kosta något.

Den sortens karaktärs-gubbar hyllas med oskrymtad respekt av samhället och deras barn anses otacksamma. Djupt riktigt är det, att när Hertha på sina starka armar burit honom, den döds-skrämd, ur det brinnande huset, blir det han som får övertaget i deras stumma duell. De ädla förpliktas av sina skänker.

Genom en följd av snabba, upprörda, framåt drivande scener ilar romanen hän och stillnar i "allhelgonalugnet" kring Herthas sista ensamhet. Den har sin rytm av hennes puls. Och över bokens hårt markerade fysionomi spela, som över Herthas döende ansikte, "underbara drag och dagrar av skönhet".

K. J.



HERTHA 1916.

Det är Herthas tredje årgång som här anmäles. Tiden är icke sådan att vi med förhoppning och glädje kunna se fram mot det nya året. Tung ligger olyckan över världen och vad vi gå emot vet ingen. Den friare rymd för vårt liv i andligt och materiellt avseende, som Hertha främst har att arbeta för, synes nu oupphinnligare än någonsin. Vad vi kunna lova för Herthas del är endast att den med rak vilja skall gå sin väg fram, utan avprutning på sitt mål.

De medarbetare, som under de gångna åren hjälpt att göra Hertha känd och uppskattad, ha vi glädjen att alltjämt räkna med.

Hertha utkommer som hittills den 1:sta och 15:de i varje månad med undantag af juli och augusti, således med 20 häften om året.

Förbundsmedlemmar erhålla tidskriften genom **Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, 48 Klarabergsgatan, Stockholm**, till ett pris av **kr. 3:50** pr år.

För **icke-förbundsmedlemmar** sker prenumeration å **posten**, då priset är **kr. 5:—** pr år; **kr. 2:75** per halvår; **kr. 1:75** pr kvartår.

REDAKTIONEN.

Apelryds fruktodlings- och trädgårdsskola.

Förarbetena med Apelrydsskolan ha nu kommit så långt, att styrelsen i dagarna kunnat skicka ut prospekt över undervisningsplanen och villkoren för deltagande i den kurs, som kommer att börja 1 mars nästa år och fortgå till 31 oktober.

Skolans uppgift, säger prospektet, är att meddela sådan undervisning, såväl praktisk som teoretisk, som kan befämja det kvinnliga arbetet i hemmet, i första rummet frukt-, grönsaks-, och blomsterodling samt bänkskötsel, men även i matlagning, konservering, städning och vissa lantbruksgöromål.

Den teoretiska undervisningen kommer att omfatta trädgårdsskötsel (jord-

arts- och gödsellära med nödvändiga delar av kemin och fysiken jämte frukt-, grönsaks- och blomsterodling), entomologi, trädgårdsritning, trädgårdsbokföring, konservering, samt grunderna för födoämnesläran.

Inträdesfordringarna äro god skolbildning, förvärvad i folkskola eller vid elementarläroverk, god hälsa och fyllda 17 år.

Undervisningsavgiften blir 100 kr., som erlägges vid kursens början och ej återfås om kursen utan giltigt skäl avbrytes. Inackorderingsavgiften, 45 kr. i månaden, skall erläggas förskottsvis per månad.

Ansökan om inträde, ställd till sty-

relsen och åtföljd av skol-, läkare- och frejdeberyg, insändes till föreståndarinan, adress Box 17, Båstad, före den 1 nästkommande februari.

Glimtar utifrån.

Mönsterlandet. Det är inte bara vi, Fredrika Bremers ringa efterföljare, som då och då vända blicken mot solnedgångens land för att spana efter tecken och under. En högertidning i Stockholm glädde oss förliden vecka med en ledare, betitlad "En reaktion mot partiväldet", som pekade åt samma håll. Beklagande den övermakt, som den till namnet och gagnet lika fula amerikanska boss-institutionen börjar tillvälla sig inom vårt kommunala liv, framhåller tidningen som beaktansvärt exempel den politiska tillfriskning, som under de senaste åren begynt spåras i California. Det heter att "denna reaktion tycks ha börjat i någon liten kommun, där man lyckats genomdriva, att ämbetsmannavalen skulle ske utan hänsyn till partiförhållanden. Andra kommuner ha följt exemplet, och under de två sista åren ha de kommunala ämbetsmannavalen ingestådes gått efter partilinjer."

Varifrån kommer denna plötsliga sinnesändring i California? Tidningen lämnar ingen psykologisk förklaring. Vi åta oss att bjuda en sådan. Staten har under de sista åren fått en ansenlig tillökning i sin väljarkår, nämligen statens kvinnor. Att bryta bossväldet är just den gemensamma lösen för Amerikas alla politiskt arbetande kvinnor, vilket partiprogram de än gynna. I California ha de, efter vad vi funnit av mångahanda underrättelser, uppfattat sitt medborgaransvar med särskilt energiskt allvar. Men, som tidningen riktigt anmärker, den californiska rörelsen "saknar icke motstycken i andra av Unionens stater".

New Yorktidningen *The Survey* offentliggjorde 23 okt. den rikliga skörden av en rundfråga till samtliga prenumeranter i staterna med allmän rösträtt angående deras åsikter om dennas verkningar. I svaren återkommer ständigt påpekandet att kvinnornas inträde på arenan bidrar

till "good government regardless of party politics", "breaks down the party lines," leder till sorgfällig prövning av kandidaternas kvalifikationer — förhållandet uttrycktes i en mängd olika vändningar och belägges ofta med konkreta exempel. California lyser vackert på denna lista.

Stockholms Dagblad förtjänar tack för sin opportuna hänvisning, av vilken svenska suffragister förmodligen komma att göra ett gott bruk.

Vem vann? I New York, New Jersey, Massachusetts och Pennsylvania har herrar valmäns majoritet förklarat sig önska en fortsatt rösträttskampanj. Se där följderna av en längre tids fantasifull och roande agitation! Mänskorna bli så vana vid detta folknöje, att de till slut fordra det som en politisk rättighet. Från de högsta och de lägsta ekonomiska synpunkter finns ju mycket att invända mot denna uppfattning. De maktägande ha talat emellertid, och suffragisterna rätta sig därefter. Ett stort möte i New York strax efter "nederlaget" inbragte 100,000 dollars i kollekt. Det var en vacker grundplåt, men ännu gladare var man över de 500,000 män, som hade inkasserats vid omröstningen.

Det är tanklös jargon att säga: "suffragisterna förlorade". Vad hade de att förlora? Det var ju de andra som miste en halv miljon röster bara i New York och hundratusentals på övriga håll. Suffragisterna kunna aldrig förlora något, om inte den oerhörda händelsen skulle inträffa, att allmänna rösträtten upphävdes i en stat, där den är införd. I en tid av blodsanarki som vår är ett sådant fall under vissa förutsättningar tänkbart; men låt oss vänta till dess med sorgens beklagande.

Herthas realiserade dröm. Den oroliga natten, då mordbrand flammade upp i Kungsköping, flög Hertha i drömmen genom gamla världens riken på spaning efter kvinnornas frihet. Hon fann ingen som begrep vad hon letade efter. På ett par ställen blev hon dock ganska artig, om än oförstående bemött och erhöill till och med anbud, som hon skulle accepterat med förtjusning, om hon hade varit sexti år yngre och — någon annan än Hertha.

I Paris hade tillsatts "en kommitté för att utfärda belöningar åt de män, som påfunnit

skjutgevär eller andra förstörelsemaskiner, vilka på möjligast hastiga tid kunde förstöra största möjliga antal människor“, och man yrade i hänförelse över “en person, som uppfunnit en slags exploderande jättebomb, som kunde i ett nu göra hela bataljoner grenadjärer blinda». De älskvärda fransoserna erbjödo Hertha franskt medborgarskap, om hon ville subskribera till medalj åt denne nationalheros. Hertha hade inte lust. Men när hon fick se franska folket dricka brorskål med det engelska — ty detta skedde i Krimententens år — och hörde skriket: “Vive l'Angleterre!” kom hon ihåg, att hon alltid hört England nämnas som frihetens och mänskokärlekens rätta hemland.

Hoppfull flög hon över Kanalen och träffade John Bull stående mitt i en ofantlig folkmängd, åt vilken han utdelade order och arbete. “Vi ha så mycket att göra med orientaliska kriget“, förklarade han hövligt; “vi hålla som bäst på att tillverka en stor bomb, en jättebomb, miss, som, när den exploderar, skall kunna förgifta en hel stad genom stank. Det blir en stor sak, en

mycket stor sak! Detta är en stor tid, miss, för mänskligheten; och om ni och era systrar vilja komma hit och hjälpa stöpa kulor“ . . .

Nej, ammunitionstillverkning slog inte an på Hertha; hon framställde ett motförslag: “Förhjälp oss till vår rätt och vår frihet som människor, så skola vi tjäna er på annat sätt; vi skola hjälpa er att skapa frihet, frid och fröjd på jorden.“ — “Frid?“ utropade John Bull (förvånad över att höra denna föråldrade glosa), “jag vill icke nu ha frid, utan krig!“ Hertha gjorde ännu ett försök: “Vi kunde även under kriget förbereda fridens rike!“ John Bull orkade inte höra på längre: “Adjö, miss“ . . .

Man kan bli veckvill, när man läser sådant i en sexti år gammal bok. Ur de där stinkgaserna strömmar ju doften av tjugonde seklets kultur, John Bull heter väl med sitt borgerliga namn Lloyd George — med vilken inbjudandegest han öppnar ammunitionsfabrikernas portar för “the ladies“ — och vem är Hertha i sin 1850-talskostym om inte en förklädd Haagfredskongressist och medarbetare i Jus suffragii!

Lanthushållsskolorna.

“Jordbruk är modernäringen i Sverge“, lärde vi oss i skolan, och denna sats ha vi sedan alltemellanåt hört upprepas i lämpligt sammanhang, under det att åtminstone några av oss, som intressera sig för jordbruket, haft en känsla av att det gått med modernäringen, som det går med en del mödrar med mindre kärleksfulla barn: i högtidliga stunder få de sitt erkännande, men i vardagslag ses de över axeln. De, som i detta fall spela de kärlekslösa barnens roll, äro städernas innehållare och industriarbetarna på landsbygden.

I dessa dagar, när kriget, som rasar

därute i världen, vänder upp och ner på så mycket även härhemma i vår stugvrå, har den kära modernäringen åter kommit till heders, så till vida att man med glädje konstaterar, att den trots allt är i besittning av en stor livskraft och visar sig vara i stånd att tämligen väl förse landets barn med vad till livets nödortft hörer.

Men kommer också jordbruket till heders, så är detta ej fallet med dess utöware, åtminstone ej med de mindre bland dem. Över de föraktade “bönderna“ utgutas i stället vredens skålar, emedan de ej kunna tillhandahålla livsmedlen till de pris, som konsumenterna anse skäligen,

och emedan man misstänker, att de försöka lura allmänheten, då det ju är de, som böra luras.

Om också både förr och nu den stora allmänheten stått oförstående och utan deltagande inför jordbruket och dess idkare, så ha dock statsmakterna visat sig tillfullo inse vikten av denna närings befrämjande och på varjehanda sätt sökt stödja och utveckla densamma.

Bland de medel för jordbrukets höjande, som staten använt, märkas högre och lägre skolor. Vad de sistnämnda beträffar, upprättades sådana, lantbrukskolorna, redan på 1840-talet och på 1880-talet lantmannaskolor av A-typ.

Dessa skolor ha följts av andra: lantmannaskolor av B-typ och lanthushållsskolor, för vilkas upprättande riksdagen 1912 beviljade rikliga anslag.

Redan följande år, alltså 1913, trädde icke mindre än 13 lanthushållsskolor i verksamhet, och i år har antalet stigit till 22.

Undervisningens omfattning och art bestämmes av det av Kungl. Maj:t utfärdade reglementet för lanthushållsskolor, men detta reglemente lämnar dock skolstyrelsen mycket fria händer i fråga om arbetets organisation. Då lanthushållsskolorna nu varit i verksamhet i tre år, torde det vara av intresse att undersöka hur de i allmänhet att döma efter de redogörelser som erhållits ha inrättat sig.

Låt oss då först tillse vad det Kungl. reglementet föreskriver angående undervisningen och dess meddelande.

Undervisningen skall, heter det, omfatta:

I. Praktisk undervisning (övningar och demonstrationer):

a. matlagning, bakning, tillvaratagande av slakt;

b. konservering

c. tvätt och städning;

d. mjölkhushållning;

e. trädgårdsskötsel, fjäderfä- och smådjursskötsel, svin- och nötboskapsskötsel, samt mjölkning, med demonstrationer i trädgård, höns hus, ladugård och svinhus, ävensom praktiska övningar, där så lämpligen kan ske.

II. Teoretisk undervisning:

a. närings- och födoämneslära;

b. enkel bokföring och beräkning av hushållsutgifter lämpade efter olika inkomstbelopp;

c. hälso- och sjukvårdslära samt barnavård;

d. mjölkhushållning;

e. trädgårdsskötselns grunddrag och trädgårdsalstrens tillgodogörande;

f. skötseln av fjäderfä och andra smärre husdjur;

g. svinskötselns och nötboskapsskötselns grunddrag.

Det är i sanning ej litet färdigheter och insikter de unga flickorna, som ej ha mer förkunskaper än vad folkskolan ger, skola inhämta på en tid av 12 veckor, och man förstår väl, att Kungl. Maj:t föreskriver att: "föreståndarinna, lärarinnor och lärare böra besitta den bildning och den förmåga att enkelt och redigt meddela undervisning . . . , som för ett framgångsrikt uppfyllande av deras åligganden äro behöfliga." Nog kan det annars bli allt annat än fruktbringande undervisning.

Däremot har man, med respekt till

sägandes, svårt att förstå meningen med att föreståndarinnan, som skall leda och deltaga i undervisningen, ej behöver ha avlagt avgångsexamen från lärarinne-kurs. Om hon skall ha pedagogisk utbildning eller ej, det överlämnas åt skolans styrelse att avgöra.

Detta är utan tvivel en svag punkt, och dess tillämpning, d. v. s. anställandet av en icke pedagogiskt utbildad föreståndarinna, utgör helt säkert en olycka för mer än en lantushållsskola.

Om lärarinnan i huslig ekonomi innehåller reglementet den bestämmelsen, att hon skall med goda vitsord ha avlagt mogenhetsexamen från lärarinne-kurs i sagda ämnen. I sådana skolor, där föreståndarinnan saknar pedagogisk utbildning, blir alltså lärarinnan i huslig ekonomi ovillkorligen bättre kvalificerad. Att beklaga är också, att ingen betydelse tillmätes, om lärarinnan är utbildad i stad eller på landet.

I fråga om den övriga lönepersonalen innehåller det Kungl. reglementet intet. I det betänkande angående den lägre lantbruksundervisningens ordnande, som den av Kungl. Maj:t för ändamålet tillsatta kommittén på sin tid avgav, heter det: "även i åtskilliga av de övriga ämnen, som kommittén tänkt sig skola ingå i lantushållsskolornas program, såsom trädgårdsskötsel, mjölk-hushållning och hönsskötsel, synes undervisningen böra meddelas av kvinnor, vilka lättare än männen förmå giva undervisningen i dessa ämnen den läggning, som särskilt lämpar sig med avseende å kvinnans arbete i lantushållet."

Nu är emellertid förhållandet det, att

en hel del av lantushållsskolorna äro förenade med lantmannaskolor, och de vid dessa anställda agronomerna tjänstgöra som lärare vid lantushållsskolan och undervisa även i sådana ämnen som fjäderfä- och trädgårdsskötsel, saker som agronomer i allmänhet, hur duktiga och kunskapsrika de än äro, ha bra litet praktisk erfarenhet i och intresse för. Begagnandet av lantmannaskolans agronom eller länsträdgårdsmästaren och för undervisningen i mjölkhushållning länsmejerskan möjliggöres därav att reglementet i fråga om den praktiska undervisningen i de under *e* upptagna ämnena lämna skolorna valet fritt mellan demonstrationsundervisning med eller utan praktiska övningar.

I Lantmannabladets skolnummer den 14 juni 1913 finnes en uppsats om lantushållsskolor med en skildring från Fackskolans för huslig ekonomi, Uppsala, lantushållsskola Kumlan. Låt mig citera en bit därur. "Det är inte alla lantushållsskolor som i likhet med Kumlaskolan ha praktiskt arbete jämte teoretisk undervisning. Alla ha dock naturligtvis matlagning. Men i övrigt ha nog de flesta skolor huvudsakligen eller uteslutande teoretisk undervisning och nöja sig med att låta lärjungarna se en ladugård, se hur det går till att mjölka, göra ost o. s. v. Vederbörande å Kumlan ha däremot den uppfattningen, som kanske inte är så galen, att det är skillnad på att säga tulipan och att göra den, att det kräves ganska mycket övning för att arbetet skall gå säkert och ledigt, och för de kvinnliga eleverna har det utan tvivel en icke ringa be-

tydelse att få lära sig ta i, lära sig att icke anse något sorts arbete för simpelt eller under deras värdighet.“

Detta är sant. För varje praktisk och tänkande människa säger det sig självt, att ingen aldrig så väl utförd demonstration kan ha samma betydelse som ett utförande av arbetet, och ingenting verkar mer omkullstörtande på alla fördomar mot det grova arbetet än om lärarinnan slår sig ner på mjölkpallen och visar, att hon har vana att mjölka och sätter en ära i att ha det, eller om hon kör ut kärran på gödselstaden och visar hur gödseln skall packas. Men detta är ju demonstration. Ja visserligen, om det sker en gång som uppvisning. Men om det sker under ledningen av flickornas praktiska övningar, så att de få taga vid där lärarinnan slutar, då blir det något annat och mer än förevisning, det blir föredöme.

Men skola flickorna verkligen behöva lära sig sådana saker? Skötas ej dessa arbeten numera av männen? Jag vågar påstå, att flickorna behöva lära sig snart sagt alla arbeten i ladugården. Även på de trakter, där männen hjälpa till med ladugårdsarbetet, är det dock på kvinnorna det huvudsakligen vilar.

Ehuru det Kungl. reglementet för lanthushållsskolorna upptager så många ämnen för läroplanen, är det dock, tror jag, få skolor, som ej upptaga ännu ett, nämligen slöjden. Det är förklarligt nog. Alla som haft att göra med landsbygdens kvinnliga ungdom ha nog gjort den erfarenheten, att skickligheten i att begagna nål och tråd är bedrövligt i

avtagande och att upptagandet på läroplanen av enkel linne- och klädsöm samt allt slags lagning är en rent av behjärtansvärd handling.

Vad däremot synes mig obegripligt är att i dessa korta kurser upptaga vävning. Det synes mig omöjligt, att detta arbete skall kunna bedrivas med gott resultat utan att andra viktiga arbeten få sitta emellan, och jag stadfästes i denna min uppfattning, då jag i en redogörelse läser, att undervisning i vävning har meddelats vissa elever i 8 veckor (hela kursen var ju 12 veckor), och i en annan: "flickorna ha vävt ner 13 vävar på väl sina 10 m. var."

Jag fruktar, att dessa elever, när de komma hem, ej ha mer håg att hjälpa till med matlagning, trädgårdsarbete och djurens vård än när de reste till skolan, och deras kunskaper på de uppräknade områdena torde ej heller ha nämnvärt ökats, ty teoretiska kunskaper utan praktisk övning ha föga värde på det utvecklingsstadium, varpå lanthushållsskolornas elever befinna sig.

Det kan tyckas, som om jag endast haft kritik över arbetet vid lanthushållsskolorna att komma med. Så ha emellertid ej dessa rader varit menade. Jag är förvissad om att vid dessa skolor utföres en fosterländsk gärning. Men då en ny skolform uppstår, är det ju helt naturligt, att den, innan den når fram till idealet, måste bli föremål för många misstag. Om några av dessa bli påpekade i god tid, torde det icke skada skolorna.

L. NATHORST-BÖÖS.

Notiser från bokvärlden.

Troll och människor av *Selma Lagerlöf*. Albert Bonniers förlag.

Trollringen är åter sluten omkring oss. Det är inte att stå emot när Selma Lagerlöf berättar.

Det betyder ingenting att vi hört nästan alla sagorna förut. De ta oss lika fullt motståndslöst fångna och komma dagen som är att vika undan någonsans långt bort.

Kanske äro vi allra mest betagna när vi få blicka in i själva verkstaden. Inte där sagorna göras, det har aldrig behövts någon för dem, de äro bara till. Men verkstaden, ur vilken berätterskan utgick. Den undantagna värld, i vilken barnet levde och på vilken moster Wennerviks spådom satt inseglet. Där dikterskan växte och dikten i henne, tills hon blev den benådade, som håller oss oundkomligt i sitt grepp.

Ty fast i det äro vi, både när hon för oss ihop med troll och människor — och kejsarn av Portugallien, som inte är någotdera och som kanske här en liten smula missbrukats. Ehuru visserligen för ett gott ändamåls skull.

En sak har kommit med i denna bok, som vi alltid måste särskilt tacka Selma Lagerlöf för. Hennes Hem och stat, talet från rösträttkongressens stora möte 1911. Detta starka, sammanslutande grepp om de två stora huvudfaktorerna i samfundslivet ger den rätta platsen i dem båda åt man och kvinna och har i sig den kraft som frälsar från det som är vrånget och orättfärdigt. E. K.—N.

Fredrika Bremers brev.

Från Norstedt & Söners förlag har nyss utsänts första delen av ett arbete med ovanstående titel, utgivet av Klara Johanson och Ellen Kleman. Den ganska mäktiga volymen omfattar åren 1821—1838. Utgivarna ha icke anslutit

sig till de hos oss även i fråga om klassiker gånge metoderna för brevpublikation utan pietetsfullt avhållit sig från all sovring och putsning. Från den synpunkt de ha valt och som väl småningom även i Sverige kommer att erkännas som tillbörlig, när det gäller människor av högsta rang, blir varje autentiskt minnesmärke från en stund i Fredrika Bremers levnad värd att bevaras. Alltså framlägges fullständigt och med största möjliga bokstavstrohet allt material, som de under en längre tids spaningar och underhandlingar lyckats insamla.

Breven äro naturligtvis kronologiskt ordnade och utgivarna störa icke läsaren av den så uppkomna självbiografin med ett enda inblandat ord eller ens en not under texten. De "anmärkningar", som stå samlade i slutet av volymen, meddela utom de upplysningar och vinkar, som ansetts lämpliga, åtskilligt hittills otryckt av Fredrika Bremer, som befunnits tjänligt till kommentar, och även en del belysande utdrag ur brev av andra personer.

Insända böcker.

Albert Bonnier: **Troll och människor**. Noveller af *Selma Lagerlöf*. — **Camillas äktenskap** av *Elin Wägner*. — **Amalia von Helvigs brev till Atterbom** utgivna av *Hedvig Atterbom-Svenson*. — **En kvinna utan allvar** av *Nils Selander*. — **Barndoms- och ungdomsminnen** av *Aug. Lindberg*. — **Längtans land det underliga**. Dikter av *Elsa Dahlén*. — **Mor berättar** av *Ågot Gjems-Selmer*. Övers. från norskan. — **Rosa eller de åtta kusinerna** av *Louisa M. Alcott*. Övers. av *B. S.* — **Förkunare**. En bok för lekmän av *Emilia Fogelklou*. — **Minnen av och om Emil Key** utgivna och

utfylla av *Ellen Key*. — **Nikitka** av *Olly Donner*. — **Sällskapslif och hemlif i Stockholm på 1840-talet**. Ur Marie-Louise Forsells dagboksanteckningar. Med anmärkningar och personregister av *Syster Heijkenskjöld*. — **Svenska folksagor** redigerade av Gurli Linder. — **Norska folksagor af Asbjørnsen och Moe**. Ny upplaga redigerad av Gurli Linder. — **Jean-Christophe**. V. Marknadstorget. Av *Romain Roland*. Övers. av Louise Åkerman.

Wahlström & Widstrand: **Dikter** av *Märtha Fremling*.

P. A. Nordstedt & Söner: **Fredmangestalten**. En studie av *Karin Ek*. — **Bibliotek och biblioteksskötsel** av *Alvida Sandberg*. — **Fredrika Bremers brev**. Samlade och utgivna av *Klara Johanson* och *Ellen Kleman*. Del I. 1821—1838.

Folkskolans Barntidnings förlag: **Guldslottet**. Barnens julbok innehållande sagor och berättelser. N:r 17 — 1915. — **Rosengull**. Sagor och berättelser av *Josef Blomqvist* och *Ernst Jotson*. Åttonde årgången. — **Tummetott**. Sagor av *Hjalmar Bergman*. Femte årgången. — **Snövit och de sju dvärgarna**. Sagospel i fyra äventyr av *Jeanna Oterdahl*. — **Lilleputt**. Barnens lilla julbok. En samling sagor och berättelser. N:r 13 — 1915. — **Trisse**. Barnens lilla jul-

klapp. N:r 9 — 1915. — **Julklappen**. Utg. och red. av *Stina Quint*.

Svensk Läraretidnings förlag: **Fågel Blå**. En barnkalender utg. av *Jultomtens redaktion*. — **Titteli-Ture**. Sagor och berättelser för smått folk. — **I solens land** av *Ida Trotzig*. Tilläggs-häfte till *Saga*. — Barnbiblioteket *Saga*. 51. **Gutenberg i Hönslösa** och andra folklivskildringar av *Henrik Wranér*. — 52. **Amerikas hjälte Georg Washington**. Efter W. Irwings Georg Washingtons levnad och andra amerikanska källor av *Alvida Sandberg*. — 53. **Skogs-löparen** av *Jules Ferry*. I förkortad översättning av *Hugo Gyllander*. — **Jultomten 1891—1915**. Skolbarnens jultidning. Tjugofemte årgången. — **Tummeliten**. Jultidning för smått folk. Tjugoförsta årgången.

Evang. Fosterlandsstiftelsens förlag: **Konfirmations- och skriftetal** av *E. D. Heüman*. — **Russellianismen**. Sken och verklighet av *Joh. Rinman*. — **Mary Reed**. De spetälskas missionär av *John Jackson*. Övers. av K. H. — **Samuel Gobat**. En livsbild av *T. Schölly*. Övers. av *E. Willén*. — **Varde ljus!** Missionskalender 1916. Redigerad av *Joh:s Lindgren*. — **Vit eller röd?** Lakschmi Bai vid skiljevägen av *Jacob Jans*. Övers. av I. H—d. — **Om någon törstar, han komme**. Predikan av *J. C. Ryle*. Övers. av B. H. — **Den omvända hottentothövdningen Jager Afrikaner**. Övers. av B. H.



NYA BÖCKER TILL JULEN 1915

Frideborg. Folkkalender för 1916 redigerad av Pastor *B. Wadström*. 50:e årg. Kart. 1: 25; klotb. 2 kr.

Varde ljus! Nordisk missionskalender för 1916 redigerad av Missionsdirektorn Pastor *Joh. Lindgren*. 23:e årg. Kart. 1: 25.

Korsblomman. Kristlig kalender för 1916 redigerad av Pastor *Efr. Rang*. 51:a årg. Kart. 1: 75; klotb. 2: 25.

Julgåvan. Illustrerad jultidning för hemmet med bidrag av flera framstående författare. 9:e årg. Vackra gratisplanscher. 1 krona.

Den dag som Herren har gjort. Julhälsning av Missionsdiktaren Pastor *Joh. Lindgren*. Pris 10 öre.

Biblsk Ordbok. Utarbetad av Tel. Dr *Oscar Bensow*. Med alfabetiskt register över i bibeln förekommande namn. Häft. 5 kr.; välskt b. 6 kr.; klotb. 7 kr.

I vårdagar. En samling ungdomsföredrag av hovpredikanten *Fr. Hammarsten*. Häft. 2: 75; välskt b. 3 kr.; klotb. 3: 25.

Konfirmations- och skriftetal hållna i Adolf Fredriks kyrka i Stockholm av hovpredikanten *E. D. Heüman*. Häft. 1: 75; v. b. 2 kr.; klotb. 2: 25.

Vägen till fristaden. Ny samling predikningar av *Albert Lunde*. Översättning. Häft. 1: 50; klotb. 2: 25.

Kvistar vid vägen. Till uppfostrares tjänst utlagda av Seminarierector *Fredrik Lundgren*. Häft. 1 kr.; klotb. 1: 50.

Materialismen och vår tid. Tre föredrag. Av *G. Skagestad*. Bemynd. övers. Häft. 50 öre.

Minnesord ur bibeln för var dag 1916. Nyårshälsning från Svenska Bibelinstitutet. (I väggalmanacksformat). Pris 25 öre.

Sågner och berättelser av *Hillis Grane*. (Ur hennes efterlämnade papper.) Häft. 75 öre; kart. 1 kr.; klotb. 1: 50.

Guldkonungen. Historisk berättelse av *Carl Fr. Peterson*. Häft. 1: 50; kart. 1: 75; klotb. 2 kr.

Berättelsebiblioteket X. Julminnen. Skildringar från olika tider och folk av Komminister *B. Wadström*. Häft. 1 kr.; kart. 1: 50; klotb. 2 kr.

Ny grund. Berättelse av *Margarethe*. Häft. 75 öre; kart. 1 kr.; klotb. 1: 50.

Floras historia och Guldkedjan. Två berättelser för barn och ungdom av *Margareta Lenk*. Häft. 60 öre; kart. 75 öre.

Vikala. Några drag ur livet i en avlägsen bygd av *Anna Ölander*. (A—der). Häft. 1: 50; kart. 1: 75; klotb. 2 kr.

Karin. Svenskt original av *A. J—s*. Häft. 50 öre; kart. 75 öre.

Barbara. En berättelse av *Minna Rüdiger*. Häft. 1: 75; kart. 2 kr.; klotb. 2: 25.

Lillebrors gudfar. Berättelse för de unga av *Anna Carlsdotter*. Häft. 1: 25; kart. 1: 50; klotb. 1: 75.

På helig mark. En berättelse ur livet av *K. Papke*. Övers. av Signe Lyth fr. tyska originalets »Der Hilligenlei Finder». 3:e uppl. Häft. 2 kr.; kart. 2: 25; klotb. 2: 50.

Guds livegna. Berättelse för ungdom från Montenegros krig 1912. Av *Carl Fr. Peterson*. Häft. 50 öre; kart. 75 öre.

Berättelser ur kyrkans historia. Av *Carl Koch*. I. Den gamla kyrkan. Bemyndigad översättning av *Abraham Ahlén*. Under utgivning.

Blomsterkorgen. En berättelse från gångna dagar för ung och gammal. Av *Chr. von Schmid*. Översättning från tyskan. Häft. 1 kr.; kart. 1: 25; klotb. 1: 50.

Samuel Gobat, evangelisk biskop i Jerusalem. En livsbild av *T. Schölly*. Bemyndigad övers. av *E. Willén*. Häft. 2 kr.; kart. 2: 25. klotb. 2: 50.

Mary Reed. De spetälskas missionär. Av *John Jackson*. Bemyndigad övers. av *K. H.* Häft. 75 öre; kart. 1 kr.

Några bilder från Indiens barnavärd. Av *Janet Harvey Kelman*. Översättning från engelskan av *Anna Bauer*. Med åtta vackra planscher i trefärgstryck. Häft. 1: 25; kart. 1: 50; klotb. 1: 75.

Hvita Bandets sångbok. 143 sånger, inbundna i klotb. 25 öre. Musik till d:o i klotb. med svart tryck 3 kr., klotb. med guldtryck 3: 25.

Påskhymner och Statt upp, var ljus! Två kompositioner för soli och kör. Av *E. Franzén*, organist. Häft. 1 kr.

Bibeln i sång. Blandade körer med solo- och pianoackompagnement av d:r *Gustaf L. Ribbing*. Häftet I 2: 50. Häftet II 3 kr.

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Förlagsexpedition, Stockholm 3.

Julgåvan

Jultidning för hemmet har nu utkommit.

Julgåvan är rikt illustrerad och innehåller bidrag av flera kända och värderade författare. Med Julgåvan följa **fyra** vackra gratisplanscher.

Julgåvans pris är en krona. Då minst 5 ex. tagas på en gång lämnas Julgåvan för 80 öre och vart 11:te ex. gratis.

Julkärven

Illustrerad jultidning för barn har nu utkommit.

Julkärven innehåller många lärorika och roande berättelser samt är försedd med vackra färglagda illustrationer.

Julkärven kostar 15 öre. Vid rekvisition av minst 10 ex. lämnas Julkärven för ett nedsatt pris av 12 öre samt vart 11:te ex. gratis. Tages 100 ex. och därutöver på en hand, nedsättes priset till 10 öre, men då lämnas inga friexemplar.

Provblad på **Julgåvan** och **Julkärven** sändas på begäran gratis och franko. Evangeliska Fosterlands-stiftelsens Förlags-Expedition, Stockholm 3.

HÅRVÄXT

Till att hålla **hårbotten frisk och ren** och såsom **medel mot mjäll** m. fl. **hår-sjukdomar** har det **giftfria** medlet **Salubrin** vunnit vidsträckt användning lika väl som mot **skäggsvamp, klåda, reformar** m. fl. **hudsjukdomar**.

OBS ! Ordet **Salubrin** är **registrerad** såsom en särskild benämning för en **patenterad uppfinning**. Dessutom äro etiketterna å alla flaskor med det äkta fabrikatet försedda med Fil. Dr P. Håkansson's namn och med **registrerad figurmärke**.

Firma Selma Hägglund

PARFYM-MAGASIN

38 HAMNGATAN 38

STOCKHOLM

Allm. Tel. 84 07 - - - Riks Tel. 23 57

STOR JULUTSTÄLLNING

av stilfulla presentartiklar i svensk kristall

Vackra nyheter.

Alla prislägen.

De Svenska Kristallglasbrukens Försäljningsmagasin

20 Birger Jarlsgatan 20

::

18 Gustaf Adolfstorg 18

Kvinnliga Juridiska Byrån

Juris kandidat Eva Andén

Vallingatan 18, kl. 10-4

Allm. 183 36 Riks 75 76

Testamenten, bouppteckningar, arvsutredningar, äktenskapsförord, familjerättssaker, juridiska uppdrag av alla slag.

RÖSTRÄTT FÖR KVINNOR

Tidning utgiven av Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt.

5:te årgången 1916 Kr. 1.35.

Utkommer den 1 och 15 i var månad.

Prenumeration genom posten.

HERTHA

Tidskrift för den svenska kvinnorörelsen, utgiven av **Fredrika-Bremer-Förbundet**.
Redaktör: **Ellen Kleman**.

Förbundsmedlemmar erhålla tidskriften till ett pris av kr. 3:50 varvid prenumeration sker direkt genom **Fredrika-Bremer-Förbundets byrå**, 48 Klarabergsgatan, Stockholm. **Icke-förbundsmedlemmar** prenumerera å närmaste postanstalt eller i bokhandel. Pris för postupplaga: $\frac{1}{4}$ år kr. 5:—; $\frac{1}{2}$ år kr. 2:75. — Lösnummer 35 öre. **Redaktion och expedition:** 48 Klarabergsgatan 11, Stockholm. **Redaktionstid:** måndagar, onsdagar och fredagar kl. 1—3. Allm. T. 48 50, Riks 27 62. **Expeditionen:** kl. 11—4 varje söckendag. Allm. T. 48 16, Riks 27 62.



A.-B. Nordiska Kompaniet.

Textilafdelningen Thyra Grafström, Stockholm.

Permanent utställning av färdiga och påbörjade arbeten samt material. Råd vid inredning av våningar m. m.

Undervisning

i Italiensk spets- och annan konstsoöm.

Ständigt på lager därtill hörande material:

Svensk, Fransk och Bömisk Spetstråd. Rikhaltigt urval av Spetsmönster.

LÄMPLIGA HANDARBETEN

för Julen köpas bäst och billigast

i

TAPISSERIAFFÄREN
KLARABERGSGATAN 40

M. Nordenfelts högre handarbetslära- inneseminarium och kvinnliga yrkesskola

3 ERIK DAHLBERGSGATAN 3

Vårtermin från 15 Jan.

Understödd av stat och kommun, utbildar handarbets-, yrkes-, hemslöjds lärarinnor, direktri-ser, sömmerskor, tillskärerskor.

Kurser för hemmet i linne, klänningssöm, konst-söm, konstvävnader, knyppling m. m.

Uppdelning gruppvis 10—12 elever. Varje elev dis-ponerar 1 symaskin.

Fortbildningskurser i teckning, hembygd, slöjd för småskola, materiallära, textillära, stillära m. fl.

Anmälningar för vårterminen emottagas även denna termin.

OBS! Aftonkurs å kr. 5.

MARGARETA-MAGASINET

6 BIRGERJARLSGATAN 6

Allm. tel. 280 04 Rikstel. 76 39



Ständigt nytt elegant lager av färdiga blusar och klädningar.

ANNA-LISA QUICK
mångårigt biträde hos Augusta Lundin

Innehåll:

Den levande Fredrika Bremer. Av *Ellen Kleman*.

Inför dödsbudet. Av *Sigrid Leijonhufvud*.

Sanning om Hertha. Av *K. J.*

Midnattsvaka vid Fredrika Bremers minne.

Apelryds fruktodlings- och trädgårdsskola.

Glimtar utifrån.

Lanthushållsskolorna. Av *L. Nathorst-Böös*.

Notiser från bokvärlden.

Svea Växtmargarin

Husmoderns räddning i dyrtiden, förklaras af kunnare vara

lika bra som mejerismör

såväl för bordet som för stekning och bakning

sparar 40 % i hushållet

JOHN A. GAHM

Reseffekt och Lädervaruaffär

ETABLERAD 1874.

Hamngat. 12

STOCKHOLM



Östra Hamng. 35

GÖTEBORG